

Igor LUKŠIĆ*

O PREDSMITOVSKOJ MISLI I EKONOMSKIM SLOBODAMA

UVOD

Kao temeljni rad na uobličavanju osnovnih postulata moderne ekonomske nauke i misli uzima se *Istraživanje prirode i uzroka bogatstva naroda*, koje je Adam Smit objavio 1776. godine. To remek-djelo do današnjih dana je inspirisalo ekonomiste koji mu se iznova vraćaju u potrazi za odgovorima na savremena ekonomska iskušenja. Naravno, to ne znači da tek od tada postoji ekonomska misao. Mnogo prije Smita razmišljalo se o ekonomskim fenomenima, a moguće je i detaljno analizirati ekonomske osnove pojedinih sistema u ranijem vremenu. Zanimljivo, moguće je ekonomsku istoriju prošlih vremena izučavati upravo iz ugla ekonomskih sloboda, iako kao takav značaj koncepta ekonomskih sloboda nije bio poznat. Slobodno možemo, primjera radi, za duboko kontrolisanu ekonomiju, punu trgovinskih barijera, kazati da je vizantijskog tipa. Kako Painter navodi¹, trgovina i proizvodnja u Vizantiji su bile pažljivo nadzirane. Istovremeno, trgovina žitaricama i svilom, koje su bile najunosnije, bile su pod kontrolom države, što je djelovalo sputavajuće na inicijativnost vizantijskih trgovaca. S druge strane, međutim, dok su domaći trgovci pokrivali unutrašnju trgovinu, uvoz i izvoz je prepustan strancima.

* Dr ekonomskih nauka, Ministarstvo finansije

¹ Sidni Painter, *Istorija Srednjeg veka*, Clio 1997, str 48-49.

Ipak, u ovom radu daje se kraći osvrt na iskustvo i razmišljanja pojedinih teoretičara u periodu neposredno prije Smitovog istraživanja. Fascinirajuća je aktuelnost tema koju su tada izučavane, kao i djelotvornost rješenja pojedinih ekonomskih dilema. Da li je potrebno ponavljati stalno iste greške? Posebni problem je ako jedno isto društvo ponavlja u relativno kratkom vremenskom razmaku iste greške. Javna sfera u kojoj se vodi debata trebalo bi da uoči istorijsko iskustvo. Ako ga prenebregava, tada se mora zaključiti da pritisak interesnih grupa neminovno smanjuje potencijal za razvoj, a time i smanjenje siromaštva. Iskustva Engleske, Holandije i Francuske, tokom 16, 17. i 18. vijeka, govore o dominaciji učenja o ekonomskim slobodama kao ključnom faktoru razvoja i dobrobiti jednog društva.

EKONOMSKE SLOBODE PRIJE ADAMA SMITA

Danas, zahvaljujući istraživanjima i kreiranim modelima pojedinih analitičara i teoretičara, u prilici smo da nivo i kretanje ekonomskih sloboda u jednoj zemlji pratimo utvrđivanjem njihovog indeksa. Istovremeno, ti nam komparativni modeli omogućavaju da pojedine zemlje poredimo po progresu koji ostvaruju, analizirajući vremenske serije koje se stavljaju u funkciju analize pojedinih ekonomskih parametara. Najpoznatiji među njima su Heritedžov (Heritage) i Frejzerov (Fraser) indeks ekonomskih sloboda.

Kada je Heritedž fondacija (Heritage Foundation) u pitanju, tada se polazi od shvatanja ekonomskih sloboda kao odsustva prinude od strane države, odnosno restrikcija u domenu proizvodnje, distribucije ili potrošnje roba i usluga mimo onih restrikcija neophodnih za očuvanje slobode. Određena minimalna prinuda je potrebna da bi se obezbijedila odbrana zemlje, podsticao nastanak civilnog društva i obezbijedila sloboda rada. U slučaju ovog indeksa, potrebno je analizirati 50 nezavisnih ekonomskih varijabli koje spadaju u 10 kategorija².

² Ti su faktori sljedeći: trgovinska politika, fiskalno opterećenje koje definiše vlada, državni intervencionizam u ekonomiji, monetarna politika, tokovi kapitala i strane investicije, bankarstvo i finansije, plate i nivo cijena, svojinska prava, regulativa i aktivnosti na sivom tržištu. Svih 10 faktora imaju jednaku vrijednost, pa se indeks izvlači kao njihov prosjek, čime se na određeni način iskazuje ekonomski ambijent neke zemlje, u cilju uočavanja mogućnosti pospješivanja razvoja institucionalnog okvira, kako bi se obezbijedio snažniji ekonomski rast. Svaki od 10 faktora se ocjenjuje na bazi skale koja se kreće u rasponu od 1 do 5, pri čemu se u slobodne zemlje stavljaju one sa skorom 1.99 i nižim; uglavnom slobodne sa skorom od 2.00 do 2.99; uglavnom neslobodne sa skorom od 3.00 do 3.99 i zemlje represivnog karaktera sa

Indeks koji utvrđuje Frejzerov institut polazi od ekonomske slobode koja se zasniva na ličnom izboru, slobodnoj razmjeni, slobodi konkurencije i zaštiti ličnosti i privatne svojine. Stoga su institucije konzistentne sa ekonomskim slobodama ukoliko obezbjeđuju osnovu za slobodnu razmjenu i zaštitu jedinki i njihove svojine od prinude i agresije. Time se naglašava značaj vladavine prava i veza sa ekonomskim slobodama. Ekonomske slobode su ugrožene onda kada vlada interveniše u ekonomiji bilo visokim nametima, bilo prekomjernom regulativom³.

Naravno da ovi koncepti nisu pitanje apstraktne analize i rezultat bilo čije pojedinačne kreacije. Potpuno prirodno su te ideje proizašle iz ekonomskog iskustva niza društava u ranijem vremenu. Jedan od najpoznatijih liberalnih teoretičara 18. vijeka, En Rober Žak Tirgo (Annes-Robert-Jacques Turgot)⁴, u svojim *Razmišljanjima o nastanku i distribuciji bogat-*

skorom 4.00 i više. Ukoliko se za pojedine faktore koji se posmatraju daju veće ocjene, to bi značilo na primjer da je trgovinska politika takva da postoji niz necarinskih ograničenja, odnosno da je nivo carina jako visok, ili da su porezi visoki, da postoji snažan uticaj države na bankarsko poslovanje i slično. Za više informaciju o ovom indeksu ekonomskih sloboda pogledati www.heritage.org

³ Ovaj indeks ekonomskih sloboda mjeri njihov nivo na bazi analize stanja u pet ključnih oblasti: veličina uticaja države preko nivoa javne potrošnje, poreza i državnih preduzeća, zakonski okvir i zaštita svojinskih prava, pristup zdravom novcu, slobodna trgovina i regulacija tržišta, uključujući finansijska i tržište rada. Svaka od tih oblasti je podložna dodatnim analizama pri čemu se svi faktori dublje razrađuju. Tako, kada je u pitanju učešće države u ekonomiji, razmatra se učešće javne potrošnje kao dio ukupne potrošnje, nivo subvencija kao dio BDP, učešće državnih preduzeća u ukupnim investicijama u ekonomiji, kao i nivo oporezivanja. Kada je u pitanju zakonski okvir, razmatraju se nezavisnost sudstva, nepristrasnost sudova kada je vlada u pitanju, zaštita intelektualne svojine, miješanje vojske u vladavinu prava i integrisanost pravnog sistema. Razmatrajući monetarnu sferu, sagledava se rast ponude novca u posljednjih pet godina, nivo inflacije u istom periodu, posljednja stopa inflacije i sloboda posjedovanja računa u stranoj valuti. Kod slobodne trgovine naglasak je na nivou carina, kao i skrivenim i necarinskim barijerama. Posmatra se devizni kurs, kontrola tokova kapitala sa inostranstvom, dok se prilikom analize regulisanosti pojedinih tržišta analizira stanje u bankarskom sektoru s aspekta vlasništva, konkurencije i kontrole kamatnih stopa. Analiza tržišta rada podrazumijeva, prije svega, sagledavanje radnog zakonodavstva, dok analiza tržišta preduzeća podrazumijeva uslove na tržištu od ulaska i izlaska, preko kontrole cijena, do administrativnih uslova za osnivanje biznisa. Za razliku od indeksa Heritedž fondacije, Frejzer institut rangira pojedine zemlje ocjenama od 1 do 10, pri čemu je ekonomski slobodnija ona zemlja kojoj se indeks približava ocjeni 10. Detaljnije o Frejzerovom indeksu ekonomskih sloboda može se naći na www.freetheworld.com

⁴ Tirgo je rođen u Parizu 1727. Tokom 50-ih godina 18. vijeka, objavio je više radova o istorijskoj evoluciji društva i ekonomskom razvoju. Konfrontiran sa školom fi-

stva daje sveobuhvatan prikaz razvoja ekonomskog sistema od prvobitne razmjene, preko nastanka novca do vrijednosti faktora proizvodnje, odnosno tržišnih cijena kao osnove za razmjenu. Tirgo pravi postepenu i finu analizu kojom pokazuje razloge zbog čega su upravo zlato i srebro izabrani da budu novac, odnosno da obezbijede razmjenu između pojedinaca koji nikada ne dolaze međusobno u kontakt, a razmjenjuju svoje proizvode u skladu sa nastalim potrebama. Istovremeno, autor pravi jasnu distinkciju između zlata i srebra kao posebnih roba koje također imaju vrijednost i njihove funkcije kao platežnog sredstva.

Međutim, ono što posebno zadivljuje u slučaju Tirgovih analiza jeste njegova sjajna postavka nastanka cijena koje se u potpunosti formiraju na osnovu ponude i tražnje. Sve robe i usluge podliježu rezultanti tih funkcija, a takav je slučaj i sa faktorima proizvodnje⁵, na primjer zemljom. Tirgo vrijednost zemlje zasniva na konceptu sadržanog godišnjeg prihoda od njene eksploatacije. Suštinski, vrijednost zemlje se procjenjuje prihodnim modelom, ali kao i kod svake druge robe njena cijena, odnosno njena trenutna stvarna vrijednost, primarno zavisi od kretanja na tržištu. Ovo je posebno važno, jer tokom čitavog 19. vijeka dominira koncept radne vrijednosti proizvoda. Dakle, i kod Smita, Rikarda i drugih, što je bio uvod u Marksovu tezu o eksploataciji radne snage usljed stvaranja viška vrijednosti. Tek krajem 19. vijeka, kako podsjeća Skausen⁶, austrijska škola, uvođenjem pojma marginalne vrijednosti, odno-

ziokata koja je tada dominirala Francuskom zalagao se za slobodnu trgovinu žitaricama i kao nadzornik oblasti Limuzen u periodu od 13 godina sprovodio je reforme da bi 1774. dobio položaj u Francuskoj vladi sa kojeg je pokušao sprovesti duboke reforme, kakve su, na primjer, bile ukidanje gildi. U toj borbi nije izdržao i bio je smijenjen 1776, da bi umro 1781. Njegova smjena došla je iste godine kada i Smitovo *Bogatstvo naroda*. Interesantno je da je 60-ih godina 18. vijeka bio u komunikaciji sa Hjumom i Smitom s kojim je razmatrao ekonomska pitanja tokom njegovog boravka u Francuskoj. Tirgoova *Razmišljanja o nastanku i distribuciji bogatstva* završena su 1766. godine, iako su objavljena tek 1770. Mnogi ovo remek-djelo drže da predstavlja prvo sveobuhvtno istraživanje ekonomskih postulata i vrednuju ga više od Smitovog *Bogastva naroda*. *Commerce, Culture and Liberty. Readngs on Capitalism Before Adam Smith*, ed. Henry C. Clark, Liberty Fund 2003, Indianapolis str. 448 i 518.

⁵ *Reflections on the Formation and the Distribution of Wealth, Commerce, Culture and Liberty. Readngs on Capitalism Before Adam Smith*, ed. Henry C. Clark, Liberty Fund 2003, Indianapolis, str. 536.

⁶ Mark Skousen, *Vienna and Chicago Friends or Foes?*, Capital Press, 2005, 25-26. Menger, kako Skausen objašnjava, uvodi novi pristup kojim cijene vezuje za subjektivnu preferenciju koja se izražava kroz susretanje ponude i potražnje.

sno subjektivne vrijednosti proizvoda, rješava taj problem. Dakle, ne postoji druga vrijednost, nego ona koja se formira na tržištu. Teško je navesti slikovitiji primjer od Tirgovog pekara koji utvrđuje cijenu na osnovu prava svojine koje polaže nad svojim proizvodom, a ne upotrebne vrijednosti hljeba⁷. Svjedoci smo mnogih proizvoda, odnosno kombinacija alociranih resursa u koje je mnogo rada uloženo, ali je njihova vrijednost koju odražava tržište minimalna. To ne znači da će tako ostati uvijek, jer se preferencije potrošača mogu promijeniti, ali je u konkretnom trenutku tržišna akcija ocijenila alokaciju resursa neracionalnom.

Takođe, iz ugla posljedica koncepta ekonomskih sloboda na razvoj ekonomskog sistema, vrijedna je i Tirgova analiza pojedinih opcija koje vlasnik kapitala ima pred sobom u cilju investiranja⁸. Trgovanje novcem ima iste karakteristike kao trgovina zemljom ili nekom drugom robom, odnosno faktorom proizvodnje. Balansiranje rizika neuspjeha investicije prema oportunitetnom trošku sticanja profita davanjem zajmova, dakle, bez rada, kasnije postaje još jedan od principa autrijske škole, koji preuzimaju i druge ekonomske škole. Utilitarizam svake odluke, odnosno vremenska preferencija sadašnje u odnosu na buduću potrošnju, među ključnim odrednicama koje opredjeljuju ekonomski slobodnog pojedinca da odabere vid razmjene svojinskih prava. Zato Tirgo razlikuje vrijednost novca koji se opredjeljuje za svakodnevnu potrošnju, od novca čija se buduća vrijednost mjeri kamatnom stopom u kojoj je sadržana analogno vrijednost buduće potrošnje. Takav novac postaje kapital koji se na različite načine investira u zavisnosti od pojedinih kamatnih stopa⁹. Ne treba podsjećati da je iz ugla ekonomskih sloboda i vladavine prava ključan pogodan i stimulativan institucionalni okvir koji će od imovine stvoriti kapital¹⁰.

⁷ *Reflections on the Formation and the Distribution of Wealth, Commerce, Culture and Liberty. Readings on Capitalism Before Adam Smith*, ed. Henry C. Clark, Liberty Fund 2003, Indianapolis, str. 551.

⁸ *Ibid.*, str 547.

⁹ *Ibid.*, str. 555 i 558. Ove Tirgove teze su u osnovi ključna opredjeljenja kasnije razrađena u modelu biznis ciklusa koji su promovisali Mizes i Hajek. Intervencija države na tržištu novca i kapitala deformiše cjenovne signale, u ovom slučaju kamatne stope, i utiče na nastanak neefikasne alokacije resursa, odnosno rasporeda sadašnje u odnosu na buduću potrošnju, što neminovno vodi ekonomiji u fazu recesije, odnosno ekspanzije.

¹⁰ To je ujedno i rješenje misterije kapitala, kako je to definisao Hernando de Soto.

Iz ugla ekonomskih sloboda, sistem koji je dao značajnu potvrdu takvom poretku je uspon Holandije u 17. vijeku, što je dalo podsticaj pojedinim piscima iz Engleske da analiziraju preduslove njihovog razvoja¹¹. Jedan od takvih autora je bio i Džošaja Čajld¹². Njegov *Novi diskurs o trgovini* predstavlja istraživanje faktora koji su doprinijeli brzom i fascinantnom progresu te države. Smatrao je da ima više, preciznije, petnaest, ključnih sljedećih uzroka holandskog brzog napretka. Holandanci su u državne savjete uključivali iskusne trgovce koji nisu imali samo teoretska već i praktična znanja, što je bio osnov za pisanje zakona koji su trebalo da podupru trgovinu, a primjenjivali su i zakon o jednakoj raspodjeli nasljeđa na potomke. Čajld ističe i kvalitet i standardizovanost holandskih proizvoda koji su proslavili u svijetu, potom stimulisanje novih izuma i tehnologija kako bi se prvo implementirali kod njih, a takođe i ekonomije obima koju su promovisali u brodogradnji. Među značajnim faktorima su i vrlina štedljivosti i pažnja koju su poklanjali obrazovanju, odnosno pismenosti, što je posebno naglašavano u holandskim provincijama. Potrebno je iz današnjeg ugla posebno naglasiti značaj koji Čajld pridaje holandskim porezima na potrošnju, odnosno niskim carinama i visini akciza, za koje ističe da su najpravedniji porezi jer su jednaki prema svima. Pažljiva politika obezbjeđivanja posla siromašnima i razvijenost bankarskog sistema takođe su među važnim karakteristikama.

Takođe, zanimljivo je naglasiti faktor tolerancije različitih vjeroispovijesti, što je posebno bilo privlačno uspješnim industrijalcima koji su takvu sredinu doživljavali sigurnom za ulaganja. Isto tako, teško je dovoljno naglasiti značaj činjenice da su njihovi trgovinski zakoni predviđali

¹¹ Vjerovatno iz tog razloga nije bio slučajan odabir Viljema od Oranža za nasljednika engleskog trona 1688. godine, nakon „veličanstvene revolucije”, kojom je svrgnuta škotska dinastija Stjuarta. Njegova politika prema škotskim pobunjenicima nakon toga nije bila oličenje političke tolerancije i sloboda, ali je iz ekonomskog ugla Engleska brzo koračala ka statusu imperijalne sile i materijalnom progresu.

¹² Džošaja Čajld (Josiah Child) rođen je 1630. godine u Londonu kao sin trgovca. Dugo godina bio je član Parlamenta, a bogatstvo je stekao preko Istočno-indijske kompanije. Govorio je da su engleski zakoni hrpa besmislenih odredbi koje su pisale neznalice bez osjećaja za potrebe ekonomije. Njegov *Novi diskurs o trgovini* poznat je, između ostalog, i po analizi uzroka holandskog ekonomskog uspona. Umro je 1690. godine. Njegovi radovi su nadahnjivali teoretičare i praktičare 18. vijeka, kakvi su bili Tirgo i De Gurnej. *A New Discourse of Trade, Commerce, Culture and Liberty. Readings on Capitalism Before Adam Smith*, ed. Henry C. Clark, Liberty Fund 2003, Indianapolis, str. 37-41.

da se sve nesuglasice rješavaju u roku od tri do četiri dana uz niske troškove. U današnjem vremenu, ovakva politika eliminisanja biznis barijera bi zavređivala najviše ocjene teoretičara indeksa ekonomskih sloboda ili konkurentnosti. Njihovi razvijeni mehanizmi trgovine robama putem hartija od vrijednosti i trgovinom potraživanjima, kvalitetni i jasni registri vlasništva, uz preciznu evidenciju hipotekarnih i drugih opterećenja, preventivno su djelovali na imovinske sporove, ali i olakšavali odlučivanje po njima, što bi se moglo reći da je jedna od današnjih najznačajnijih barijera u razvoju poslovnog okruženja, ne samo kod nas već i u regionu. Na kraju, niske kamatne stope su podsticale trgovinske i investicione aktivnosti, što je za Čajlda bilo posebno značajno pa se zalagao za donošenje zakona o ograničavanju nivoa kamatnih stopa.

Ako se podsjetimo da su sljedeći faktori opredjeljujući za utvrđivanje recimo Heritedžovog indeksa ekonomskih sloboda: trgovinska politika, fiskalno opterećenje koje definiše vlada, državni intervencionizam u ekonomiji, monetarna politika, tokovi kapitala i strane investicije, bankarstvo i finansije, plate i nivo cijena, svojinska prava, regulativa i aktivnosti na sivom tržištu; tada je jednostavno zaključiti odakle koncept ekonomskih sloboda proizilazi. Iz holandskog primjera ubrzanog razvoja koji je prenesen u Englesku i koji je i danas karakteritika svih uspješnih, brzo rastućih ekonomskih sistema u svijetu. O čemu drugo govore Čajldovi faktori koji doprinose brzom progresu ako ne o jednostavnoj, barijerama neopterećenoj trgovinskoj politici, slobodnim tokovima kapitala, čistim i stabilnim svojinskim pravima i jednostavnom regulacijom poslovnog okruženja.

Kao što je već napomenuto, Čajldova istraživanja su uticala na mnoge kasnije autore, među kojima su i već pomenuti Tirgo, ali i Tirgov mentor Vinsent de Gurnej¹³. Tražeći inspiraciju u iskustvima Holandije i Engleske, De Gurnej je nastojao da vrlo jednostavne zakone i pravila, koja su imala za cilj pojednostavljivanje razmjene i oslobađanja trgovine od tereta ba-

¹³ Vinsent de Gurnej (Vincent de Gournay) bio je jedan od vodećih liberalnih praktičara i teoretičara 18. vijeka u Francuskoj. Nadahnjivao se radovima Čajlda i De Vita (Johan de Witt), istaknutog holandskog državnika 17. vijeka, koji je pisao na temu političkog sistema u Holandiji tog doba. Rođen 1712, umro 1759, bio je Tirgov mentor i inspiracija za citirani tekst, odnosno eulogiju koju je Tirgo pisao povodom Gurnejeve rane smrti *U slavu Gurneja*. Nastojao je da reformiše trgovinske propise u Francuskoj. In *Praise of Gournay, Commerce, Culture and Liberty. Readings on Capitalism Before Adam Smith*, ed. Henry C. Clark, Liberty Fund 2003, Indianapolis, str. 448-451.

rijera, primijeni u svojoj zemlji. Sa svojih putovanja, nakon školovanja u Španiji, u tim zemljama prikupljao je njihovo znanje i iskustvo u oblasti trgovine. Bio je zapanjen kada je u svojoj Francuskoj otkrio da niste mogli ništa proizvesti ukoliko prethodno od gilde niste kupili pravo na to. Vjerovatno bismo istu vrstu zapanjenosti mogli pronaći kod nas prilikom izučavanja pojedinih barijera za ulazak na tržište u savremenoj ekonomiji.

Danas svakako nije, makar formalno, gilda uzrok ogromnih resursa koje je potrebno utrošiti da bi se stupilo na tržište, ali niz dozvola i procedura koje su neophodne značajno ugrožavaju nivo ekonomskih sloboda. Politika koju je država vodila u pravcu kontrolisanja proizvodnje i ograničavanja jedne uz stimulisanje neke druge poslovne oblasti, bilo je još jedno od De Gurnejevih razočarenja. Iz tog razloga zalagao se za upotrebu vrlo jednostavnih pravila, odnosno za *novi sistem* oslobođene trgovine. Gurnej je smatrao da je interes pojedinaca u skladu sa opštim interesom i da je potrebno jedinke pustiti da, realizujući svoje interese, doprinose realizaciji opšteg interesa¹⁴.

Ulogu države Gurnej vidi u dva pravca. Zaštita pojedinaca koji je čine i zaštita države od spoljne agresije, kako bi se ostvario osnovni cilj uvećanja bogatstva. Dakle, u pitanju su vrlo sužene zaštitna i proizvodna funkcija države, kako ih je Bjukenen nazvao, odnosno, ograničen broj javnih dobara koja država obezbjeđuje sprovodeći svoje obaveze iz društvenog ugovora¹⁵. Da bi to bilo moguće, država ne smije ograničavati broj niti prodavaca niti kupaca. U prvom slučaju, potrošač će biti oštećen jer je prodavac stimulisan da prodaje loše proizvode i po visokim cijenama, dok je u drugom slučaju proizvodnja ugrožena zbog neracionalnosti, odnosno nemogućnosti plasmana pod ekonomskim uslovima, usljed preniskih cijena¹⁶. Sloboda trgovine i konkurencija su, prema tome, jednostavni ekonomski vektori koji bogatstvo jednog društva uvećavaju, emitujući valjane signale tržištu.

Veoma zanimljivo Gurnejevo zapažanje bilo je da je potrebno pojednostaviti vrlo komplikovan poreski sistem koji je svojim opterećenjem podsticao neracionalnu raspodjelu dohotka i sivu ekonomiju, odnosno

¹⁴ Ovakvi stavovi i teze su u potpunosti u skladu sa Smitovim nalazima i predstavljaju temelj moderne liberlne ekonomske misli. *Ibid.*, str. 456.

¹⁵ Džejms Guortni, Ričard Strup, *Ekonomija i prosperitet*, Institut ekonomskih nauka, Beograd 1996, str. 71.

¹⁶ *In Praise of Gournay, Commerce, Culture and Liberty. Readngs on Capitalism Before Adam Smith*, ed. Henry C. Clark, Liberty Fund 2003, Indianapolis, str. 457.

krijumčarenje¹⁷. Dakle, Gurnejev sistem (iako je često optuživan kao fanatik) bio je ništa drugo nego sistem koji je austrijska škola označila kao spontani poredak, odnosno poredak slobode. Osnovne dvije karakteristike bile su sloboda i zaštita pojedinca kao učesnika u razmjeni¹⁸. Drugim riječima, u pitanju je ideja ekonomskih sloboda koja je očigledno uvijek aktuelna i dominantna, iako ima puno protivnika.

ZAKLJUČAK

Koncept ekonomskih sloboda je po svojoj prirodi mnogo stariji od savremenih modela izračunavanja indeksa ekonomskih sloboda. Zapravo, svi modeli direktno proizilaze iz viševjekovnog iskustva razvoja ekonomskih sistema. Zadivljujuća je sličnost današnjih ekonomskih problema i iskustva Holandije, Engleske i Francuske tokom 17. i 18. vijeka, odnosno jednostavnost rješenja koja su se u praksi pokazala upješnim. Danas, zemlje sa visokim nivoom ekonomskih sloboda bilježe brži rast, manje siromaštva, niži nivo korupcije i sive ekonomije i nižu nezaposlenost. Upravo su to karakteristike holandskog ekonomskog sistema 17. vijeka, koji je služio kao uzor engleskim teoretičarima i praktičarima. Koncept slobodne trgovine i što jednostavnijih procedura, uz smanjene i restriktivne nadležnosti države, uspješna je formula ekonomskog progressa. Predsmittovski teoretičari i praktičari su sopstvenim iskustvom i angažmanom nastojali da u život sprovedu vrlo jasna ekonomska određenja slobode pojedinca. Međusobno se nadahnjujući, značajno su uticali na Smita da napiše svoje *Istraživanje prirode i uzroka bogatstva naroda*, kojim je utemeljena moderna ekonomska nauka.

¹⁷ *Ibid.*, str. 462.

¹⁸ Vjeruje se da ove teze proizilaze iz pisma Fransoa Ležandra francuskom državniku Kolberu oko 1680. godine, kojim on traži od države da ih pusti da rade, odnosno laissez-nous faire, odakle proizilazi maksima laissez-faire laissez-passer. *Ibid.*, str. 474.

LITERATURA

1. Džejms Guortni, Ričard Strup, *Ekonomija i prosperitet*, Institut ekonomskih nauka, Beograd 1996.
2. *In Praise of Gournay, Commerce, Culture and Liberty. Readngs on Capitalism Before Adam Smith*, ed. Henry C. Clark, Liberty Fund 2003, Indianapolis.
3. *A New Discoure of Trade, Commerce, Culture and Liberty. Readngs on Capitalism Before Adam Smith*, ed. Henry C. Clark, Liberty Fund 2003, Indianapolis.
4. *Reflections on the Formation and the Distribution of Wealth, Commerce, Culture and Liberty. Readings on Capitalism Before Adam Smith*, ed. Henry C. Clark, Liberty Fund 2003, Indianapolis.
5. Sidni Peinter, *Istorija Srednjeg veka*, Clio 1997.
6. Mark Skousen, *Vienna and Chicago Friends or Foes?*, Capital Press, 2005
7. www.freetheworld.com.
8. www.heritage.org.

Igor LUKŠIĆ

ON PRESMTITHIAN THOUGHT AND ECONOMIC FREEDOMS

Summary

Concept of the economic freedoms is by its nature a lot older than contemporary models which are used to calculate relevant indices. In fact, all the models directly stem from the experience of the economic systems in past several centuries. Similarities between today's world economic issues and experience of Holland, France and England in 17 th and 18 th century are amazing. Simplicity of the solutions which have proven right in practice, also. Today countries with high level of economic freedoms mark faster growth, less poverty, lower level of corruption and grey economy and lower unemployment. These are exactly the characteristics of the 17 th century Dutch economic system which served as a sort of a paradigm to the English theorists and practicists. Free trade and simple procedures along with less and restricted state involvement is the succesful formula which leads to economic progress. Presmithian theorists and practicists engaged their own reflections and experience in order to implement clear concept of the individual freedom. By inspiring one another they strongly affected Smith and his study on the nature and cause of the wealth of nations which helped establish modern economics.